

Knooppunten in Opsterland.

Alle teksten op de onderborden.

Informatie over de plaatselijke situatie.

4 Ureterp Oerterp

Ureterp is een weg- of streekdorp samen met Selmien aan de westzijde en Siegerswoude aan de oostkant. In tegenstelling met andere wegdorpen zoals in Groningen of Drenthe is het echter niet ten gevolge van de vervening ontstaan. De langgerekte vorm is een gevolg van de ligging op de dekzandrug tussen de oorspronkelijke Drait (waar nu de Feart ligt) en de Boorne, ook wel Koningsdiep genoemd. De eerste bewoning vond plaats op deze zandrug en moet zeker al een duizend jaar oud zijn, zij het zeer schaars. Als middel van bestaan was men aangewezen op de eenvoudige landbouw en veeteelt.

In de 17^e eeuw werd begonnen met het graven van een vaart, de Oerterper Feart. In eerste instantie druk gebruikt voor het vervoer van turf, in latere jaren meer voor vrachtvervoer. De eerste winkels in Ureterp concentreren zich in eerste instantie dan ook rond de Feart.

Er lagen nog geen bruggetjes over de wijken (smalle watergangen haaks op de vaart het veen in gegraven): een plank was alles. In latere jaren werden vanwege de veiligheid meerdere bruggen over de Feart gebouwd. Eén hiervan is de Griene Brêge, gelegen in het verlengde van de Kerklaan richting Drachtstercompagnie.

Jarenlang, tot in de Tweede Wereldoorlog is de Oerterper Feart de belangrijkste verkeersader van het dorp geweest. In 1954 wordt begonnen met de ruilverkaveling. Mede hierdoor en vanwege het feit dat het vervoer over de weg het wint van het vervoer over water, wordt de Feart in 1963 gedempt.

5 Hemrik De Himrik

Ten zuiden van Hemrik loopt de Opsterlandse Compagnonsvaart, deze vaart is bekend door de Turfroute. Hemrik is van oorsprong een boerendorp dat door middel van de Turfroute is verbonden met Lippenhuizen, Gorredijk en Terwispel. De Turfroute en de kleine waterkanalen, in het Fries genaamd "wiken", vertellen veel over het verleden. De wiken staan haaks op de Compagnonsfeart. Vroeger werden er veel goederen zoals turf, hooi, melk en vee per praam vervoerd via de Compagnonsfeart en de wiken naast de boerderijen.

Vanaf dit punt heeft u uitzicht op het coulisselandschap met de landerijen en de Turfroute. Deze vaarroute is toegankelijk vanuit drie richtingen: het noordwesten (Aldeboarn), het zuidwesten (Mildam) en het oosten (de Damsluis bij Appelscha). De beschrijving van de vaarroute is verdeeld in drie trajecten met de genoemde beginpunten. De beschrijvingen eindigen alledrie bij Sluis III in de Tsjonger, tussen Donkerbroek en Oosterwolde. Dit deel van de Turfroute loopt door het zuidoosten van Friesland via de Opsterlandse Compagnonsvaart.

In het dorp bevinden zich oude monumentale gebouwen zoals het koetshuis, de voormalige jeugdherberg "Swellenest" en het Witte Kerkje. In oude geschriften wordt al vermeld, dat er in 1315 een kapelletje stond. Op de fundamente van een middeleeuws kerkje werd in 1739 de huidige kerk gebouwd. In de kerk is een 17^e eeuwse preekstoelkuip.

6 Ureterp Oerterp

De naam Ureterp (Urathorp, met het Friese oer = boven) wordt verklaard samen met die van Olterterp (Utrathorp met uter = buiten) uit de ligging ten opzichte van de Boorne (rivier): Ureterp bovenstrooms en Olterterp wat lager. Terp betekent hier dus dorp.

De langgerekte bebouwing had te maken met de kavelverdeling van noord naar zuid. Alle grond was eigendom van de kloosters. De opzet van de verdeling was dat iedere 'boer' gelijke kansen kreeg: een deel van het hoogveen, een deel van in cultuur gebrachte (of nog in cultuur te brengen) grond en een uitgang via de heidegebieden naar de graslanden aan het Ouddiep. Ruim driehonderd jaar later ontstond in het hoogveengebied ten noorden van het dorp bewoning door het graven van de vaart vanuit Drachten door de veenafgraving. Zo kwam in dit gebied een nieuw deel van Ureterp tot stand dat ruim een eeuw later al meer inwoners, (aanvankelijk vooral veenarbeiders, schippers en handelaren), telde dan de oude boerestreek van het dorp.

Onder archeologen geniet Ureterp landelijke bekendheid doordat hier in 1943 bij de Prinsendobbe aan de Mounleane overblijfselen zijn gevonden van rendierjagers uit het eind van de oude steentijd, plm. 10.000 tot 9800 v Chr. en dus vlak na de laatste ijstijd. Op een gebied van 85 vierkante meter op de ringwal van de dobbe werden 5408 vuurstenen voorwerpen gevonden, waarvan 1360 werktuigen zoals krombekstekers en verder afslagen en kernstukken. Het klimaat moet hier toen zijn geweest zoals in Lapland en Noord-Siberië nu. De mensen die hier rondzwierven waren aangewezen op wat het landschap hun bood: alleen de hoge zandruggen tussen de riviertjes waren begaanbaar. Men neemt aan dat het hier om zomerkampen gaat. Omdat vergelijkbare overblijfselen zijn gevonden bij Hamburg staat deze cultuur bekend als de Hamburgcultuur. Ook bij Havelte werden er resten van gevonden.

8 Selmien

Selmien is een buurtschap behorende bij Ureterp. Ureterp zelf ligt iets meer in oostelijke richting. Ondanks de ligging tegen Drachten hoort Selmien dan ook niet, net als Drachten, bij de gemeente Smallerland, maar maakt het deel uit van de gemeente Opsterland.

De naam Opsterland komt men voor het eerst tegen in 1395, al is het in een wat andere vorm dan tegenwoordig, namelijk Upsaterland. Op is "op" en sater is "zittende op". Opsterlanders zijn dus "opzitters", de hoog wonende mensen op het zand. Zo ligt Ureterp op een dekzandrug tussen twee wateren (De Drait, nu Feart, en de Boorne, ook wel Oud-/Koningsdiep genoemd). Het gemeentebestuur en de gemeentesecretarie van Opsterland is van oudsher gevestigd in Beetsterzwaag. Alleen in de Franse tijd is de gemeentesecretarie in Gorredijk gevestigd geweest. Opsterland kenmerkt zich onder andere door de bossen rond Beetsterzwaag, Oltterterp, Wijnjewoude en Bakkeveen. Overigens zijn deze bossen er niet altijd geweest, in de 18e eeuw is men begonnen met de aanleg ervan, daarvoor was het landschap van Opsterland open en ruim.

Vanaf dit knooppunt kunt alle kanten op. Ontdek de veelzijdigheid van Drachten in noordelijke richting, de bossen bij Beetsterzwaag als u richting het zuiden fietst, of neem eens een kijkje bij de grens met Groningen. Het is allemaal in de buurt.

10 Frieschepalen *Fryske Peallen*

Frieschepalen is een jong streekdorp ontstaan nabij een kruising van een veenvaart en een oude postweg, de Tolweg, temidden van de venen nabij de Groningse grens. De palen in de dorpsnaam zijn de grenspalen en daar is aan het einde van de 16^e eeuw een schans opgeworpen. In het begin van de Tachtigjarige Oorlog moest de rust in Friesland worden verdedigd door schansen op strategische plekken. Die aan de Tolweg - tegenwoordig Tolheksleane - lag net ten noorden van de huidige dorpskern. De schans is aan zijn lot overgelaten, in 1672 weer opgemaakt en daarna vervallen. Restanten liggen nog in het landschap.

In de 17^e eeuw was nog geen sprake van dorpsvorming. In het verlengde van de Lange Wijk was door de Drachtster Compagnons vanaf ongeveer 1660 de Grote Veenvaart naar Bakkeveen gegraven om de venen in het noordoosten van Opsterland te kunnen exploiteren. Bij Frieschepalen maakte deze vaart met verlaat en ophaalbrug een buiging naar het zuidoosten.

Bij de kruising van Frieschepalen stonden enkele bouwsels. De gronden in de omgeving werden woest en dor genoemd. De vaart is gedempt en nu is de Tolheksleane de hoofdader van het dorp, een laan met mooie eiken en fatsoenlijke bebouwing van vooral vrijstaande woningen, enige boerderijen en een verlegen tussen de bebouwing teruggetrokken kerkje met dakruiter uit 1928.

Ten oosten van de Tolheksleane zijn straatjes met nieuwbouw te vinden: Lytse Leane, Lytse Dobbe en 't Paed. Later is ook het plan De slús gerealiseerd en is de opvallende seniorenhuisvesting Yn é Jister tot stand gekomen. Frieschepalen is een compleet dorp, dat na de oorlog deze status kreeg: op het kruispunt staat nog een café (1913), nabij de plaats waar de sluis lag die aan de demping van de vaart ten offer is gevallen.

12 Frieschepalen *Fryske Peallen*

Fietst u hier richting knooppunt 50 dan fietst u ongeveer op de grens van Friesland en Groningen. Het eerste dorpje wat u tegenkomt is De Wilp. De Wilp is een dorp in de gemeente Marum in het Westerkwartier van de Nederlands provincie Groningen. Het dorp ligt op de grens met Friesland. De bebouwing loopt over de provinciegrens heen, De Wilp gaat daar over in Siegerswoude.

De naam van het dorp komt van de weidevogel de wulp. Het Friese woord is wylp. De Wilp is gesticht door Friese arbeiders die hier kwamen werken in de vervening. De oorspronkelijke bewoners houden vast aan hun eigen taal. De Wilp, Opende, Kornhorn en Marum zijn de enige plekken in Groningen waar tegenwoordig nog Fries en een dialect van het Fries wordt gesproken.

In De Wilp heeft een zuivelfabriek gestaan, 'De Goede Hulp'. De fabriek is omstreeks 1900 in gebruik genomen. De melkproducten werden veelal over het water vervoerd. De vaart door de Wilp werd in de twintiger jaren van de vorige eeuw gedempt. Op het kerkhof in De Wilp staat een klokkenstoel. De klokkenstoel bestaat uit een houten stellage waarin een klok is opgehangen. De hervormde kerk dateert van 1868. De gereformeerde kerk aan de Oosterweg werd in 1897 gebouwd.

25 Hemrik *De Himrik*

Hemrik ligt in het zuiden van de gemeente Opsterland. Het dorp ligt aan de weg van Wijnjewoude via Bakkeveen en Lippenhuizen naar Gorredijk. Deze weg, in Hemrik de Binnenwei geheten, loopt als doorgaande weg door het dorp. Ten zuiden van het dorp loopt de Opsterlandse Compagnonsvaart, deze vaart is bekend door de Turfroute. Hemrik is van oorsprong een boerendorp dat door middel van de Turfroute is verbonden met Lippenhuizen, Gorredijk en Terwispel. Hemrik kenmerkt zich door het landelijke karakter omgeven door land, bos en water. De Turfroute en de kleine waterkanalen, in het Fries genaamd "wiken", vertellen veel over het verleden. De wiken staan haaks op de Compagnonsfeart. Vroeger werden er veel goederen zoals turf, hooi, melk en vee per praam vervoerd via de Compagnonsfeart en de wiken naast de boerderijen. In het dorp bevinden zich oude monumentale gebouwen zoals het koetshuis, de voormalige jeugdherberg "Swellenest" en het Witte Kerkje.

Het Hemrikerpaed is de verbinding met Beetsterzwaag en de achterliggende dorpen. Het fietspad voert u door een mooi landschap met weilanden en oude bebouwing. Halverwege komt u over de rivier het Oud- of Koningsdiep, Ald Djip in het Fries. Deze rivier loopt van Wijnjewoude tot aan het Zilverkanaal achter Nijbeets.

Knooppunt Land & Water

Het knooppunt Land & Water ligt vlakbij de oude zuivelfabriek van Hemrik "De Nijverheid", deze is later ook in gebruik geweest als grasdrogerij.

Dit opstappunt ligt vlakbij het paneel van het Fietsroutenetwerk nummer 5, dit punt vindt u even verderop bij het fietsbruggetje. Vanuit hier kunt u prachtige fietstochten maken door het coulisselandschap van de Gemeente Opsterland en omstreken.

Hemrik ligt in het zuiden van de gemeente Opsterland. Het dorp ligt aan de weg van Wijnjewoude via Bakkeveen en Lippenhuizen naar Gorredijk. Deze weg, in Hemrik de Binnenwei geheten, loopt als doorgaande weg door het dorp. Ten zuiden van het dorp loopt de Opsterlandse Compagnonsvaart, deze vaart is bekend door de turfroute. Hemrik is van oorsprong een boerendorp dat door middel van de turfroute is verbonden met Lippenhuizen, Gorredijk en Terwispel. Hemrik werd lang geleden ook wel De Hem(e)rick(en) genoemd. Hemrik kenmerkt zich door het landelijke karakter omgeven door land, bos en water. De turfroute en de kleine waterkanalen, in het Fries genaamd "wiken", vertellen veel over het verleden. De wiken staan haaks op de Compagnonsvaart. Vroeger werden er veel goederen zoals turf, hooi, melk en vee per praam vervoerd via de Compagnonsvaart en de wiken naast de boerderijen. In het dorp bevinden zich oude monumentale gebouwen zoals het koetshuis, de voormalige jeugdherberg "Swellenest" en het Witte Kerkje. In oude geschriften wordt al vermeld, dat er in 1315 een kapelletje stond. Op de fundamenten van een middeleeuws kerkje werd in 1739 de huidige kerk gebouwd. Voor deze gepleisterde driezijdig gesloten zaalkerk is waarschijnlijk gebruik gemaakt van het muurwerk van de oude aan St. Andreas gewijde kerk. In de kerk is een 17e eeuwse preekstoelkuip.

27 Wijnjeterperschar

Het Wijnjeterperschar is een heidegebied in de middenloop van de laaglandbeek de Boorne (of Koningsdiep). Het grootste deel van het gebied bestaat uit een reliëfrijk dekzandlandschap. Langs de beek ligt een smal veengebied. In het zandgebied ligt een groot aantal laagten. In de laagten in de keileem hebben zich beekerdgronden gevormd (deze bestaan uit lemig fijn zand en roest en komen in de omgeving van beken voor), waar het aanwezige blauwgrasland aan gebonden is. Karakteristiek in het gebied zijn daarnaast droge en natte heide, heischraal grasland en kleine zeggenmoerassen. Lokaal komt dotterbloemhooiland voor. De graslanden worden afgewisseld met vochtige bossen. Door het reliëf en de verschillende bodemsoorten is er een grote verscheidenheid aan vegetatie aanwezig. Er staat veel struikheide, maar ook kraaiheide en dopheide op de lager gelegen plekjes. In juli en augustus vliegen hier veel blauwtjes. Het gentiaanblauwtje komt hier voor. Het legt haar eieren op de bloemen van de Klokjesgentiaan. In het voorjaar kun je hier Oranjetipjes zien vliegen. Op de heide komt de adder voor.

In het natuurgebied Wijnjeterper Schar is een poëziepad te vinden. Maar liefst vijftien Nederlandstalige en Friestalige gedichten zijn er in dit gebied van Staatsbosbeheer te lezen. Auteurs als Rutger Kopland en Albert Verwey geven een charmante draai aan uw wandeling door hun gedachten over de natuur prijs te geven in hun gedicht.

29 Heidehuizen

De buurtschap Heidehuizen is een onderdeel van het landgoed Olterterp en ligt aan de zuidoostelijke rand van het dorpsgebied. Zoals de naam al zegt was dit gebied vroeger bedekt met heide. Dat bleef zo

tot het einde van de 18^e eeuw, toen Ambrosius Ayso van Boelens het heidegebied van Oltterterp liet bebossen. Aan de oostgrens stroomt het Ouddiep, een riviertje dat in vroeger eeuwen het overtollige water van Oost-Opsterland afvoerde naar de Middelsee, en later toen deze zee was ingepolderd, naar het Sneekermeer. Na de Tweede Wereldoorlog vond in dit gebied een ruilverkaveling plaats en werd een verbindingskanaal gegraven tussen het Ouddiep en de Drait, zodat het meeste water vanaf dat moment via de Drait werd afgevoerd. Van de boeren, die dit gebied exploiteerden, zijn er nog slechts enkele over, door de schaalvergroting in de landbouw. In de 18^e eeuw zorgde een drietal uitbraken van veepest voor het uitdunnen van de veestapel en het faillissement van vele boeren in Opsterland. De rijke families, die hier de touwtjes in handen hadden, zoals de families Van Boelens en Van Teyens, kochten de boerderijen op en vergrootten zo hun grondbezit.

De bebossing vond hoofdzakelijk plaats in de 19^e eeuw. Er werd grove den aangeplant en de paden werden omzoomd door eiken, Amerikaanse eiken en beuken. In het bos bevinden zich enkele pingoruiïnes, overblijfselen uit de ijstijd. Deze vrij ronde vijvers vormen nu een onderdeel van de parkachtige aanleg van de bossen onder de namen van Grote Vijver en Boerenbedrog.

31 Selmien

Dit knooppunt bevindt zich vlak bij Selmien (richting knooppunt 8), een buurtschap behorende bij Ureterp. De laatstgenoemde plaats geniet onder archeologen landelijke bekendheid doordat er in 1943 overblijfselen zijn gevonden van rendierjagers uit het eind van de oude steentijd. In westelijke richting ligt de Nieuwe Vaart, als u deze vaart in zuidelijke richting volgt komt u bij het Verbindingskanaal uit dat de riviertjes de Oude Drait (in Drachten) en het Oud-/Koningsdiep met elkaar verbindt. Drachten is de grootste plaats in deze directe omgeving, hier vindt u dan ook vele voorzieningen. Om bijvoorbeeld een dagje te winkelen of voor een cultureel uitstapje vervolgt u dan uw route richting knooppunt 66. Fietst u in zuidelijke richting naar knooppunt 29 dan komt u in een gebied dat ooit was bedekt met heide, later zijn er bomen aangeplant waardoor een heel bos is ontstaan.

33 Wijnjewoude *Wynjewâld*

Voor de ontstaansgeschiedenis van Wijnjewoude moeten we terug in de tijd die de geologen het Pleistoceen noemen en die duurde van 1,8 miljoen jaar v. Chr. tot zo'n 10.000 jaar v. Chr. Een tijd waarin ijstijden en interglaciale periodes elkaar afwisselden. Enorme ijsmassa's uit het noorden drongen afwisselend ons land binnen en trokken zich weer terug. IJstongen schuurden de bodem uit en wierpen aan weerskanten hoge wallen (zijmorenes) op. In de interglaciale periodes wanneer het ijs zich weer terugtrok veranderden de eerder uitgeslepen dalen in enorme smeltrivieren. Zo is onder meer het beekdal van het Âld-Djip (Koningsdiep) ontstaan. Het gesmolten ijs liet een afzettingsslaag van keileem (liem) achter, die in Wijnjewoude hier en daar dicht aan de oppervlakte komt.

Een ander overblijfsel uit deze tijd zijn de Pingoruiïnes (in het Frysk "Dobben"). Grotere en kleinere poelen die willekeurig verspreid in het landschap liggen, vaak omgeven door een verhoogde aarden ringwal. Deze dobben zijn ontstaan in een tijd toen we hier een toendraklimaat kenden, met een bevroren ondergrond (permafrost). Toegestroomd water bevroor in de bodem, zette uit en duwde de bovengrond omhoog. Hierdoor ontstonden ijsheuvels. In de loop van de tijd gleeed de omhooggedrukte grond langs de ijskern af, waardoor een ringvormige aarden wal ontstond. Toen de ijskern nadien smolt, bleef er een ringvormig meertje achter. Dobben vinden we onder andere nog op de Duurswouder Heide en aan weerszijden van de Mouneleane.

35 Wijnjewoude *Wynjewâld*

In een oud manuscript uit 1315 duikt de naam Weningawalda op als benaming van de streek rondom Wijnjeterp. Dat wil niet zeggen dat dat het oudste bewijs is van het bestaan van een nederzetting. Het kerkje van Duurswoude dateert uit omstreeks 1250 en is daarmee de oudste kerk van Opsterland. De oorspronkelijke bouwstijl is Romaans, met ronde bogen; spitsboogvensters duiden echter ook op gotische invloeden. Het woord wâld of woud is een veel voorkomend achtervoegsel in plaatsnamen in onze omgeving. Aan de term "woud" verbindt de overlevering de begrippen woest, ontoegankelijk, afgelegen en gevaarlijk. Het duidt op de moerasbossen langs het Koningsdiep, maar evengoed op de bosschages met eikenbomen op de hoge zandruggen.

Rijke patriciërs (vooral de landadel uit Beetsterzwaag) kochten in het begin van de 18^e eeuw grote stukken hoogveen op. Ze vormden gezamenlijk de zogenaamde compagnons. Doel was om de ontoegankelijke hoogveengebieden te ontsluiten en commercieel te ontginnen voor de turfwinning. Vanuit Gorredijk werd de Opsterlandse Compagnonsvaart verder oostwaarts gegraven. In 1767 werd Wijnjeterp bereikt en in 1783 was men tot in Ooststellingwerf gevorderd. De Feart werd gebruikt als afvoerkanaal om het ontoegankelijke hoogveenmoeras te ontwateren en als transportroute om de turf af te voeren. De Turfroute, de bekende toeristische vaarroute van Gorredijk naar Appelscha, herinnert nog aan de laatste functie.

Van een agrarische dorpsgemeenschap is Wijnjewoude de laatste vijftig jaar veranderd in een forensendorp. Dankzij de fraaie ligging temidden van veel natuurschoon, de goede voorzieningen als middenstand, scholen en verenigingen blijft het een aantrekkelijk woondorp.

38 Warrewei

Dit knooppunt bevindt zich vlak langs de grens van 3 gemeenten: Boarnsterhim, Heerenveen en Opsterland. Vervolgt u uw route richting knooppunt 51 dan rijdt u de gemeente Boarnsterhim in, richting knooppunt 4 dan rijdt u de gemeente Heerenveen in. Knooppunt 38 zelf bevindt zich in de gemeente Opsterland.

De naam Opsterland komt men voor het eerst tegen in 1395, al is het in een wat andere vorm dan tegenwoordig, namelijk Upsaterland. Up is "op" en sater is "zittende op". Opsterlanders zijn dus "opzitters", de hoog wonende mensen op het zand. Een groot gedeelte van het gebied bestond namelijk ooit uit moerassen, alleen op de hogere gelegen zandgronden was bewoning mogelijk.

39 Bakkeveen *Bakkefean*

Een zandrug tussen de onbewoonbare, verraderlijke venen, was eeuwen lang een belangrijke doorgangsroute naar Drenthe / Groningen. Maar ook een plek waar vanaf de Oude Steentijd nederzettingen zijn geweest. Eind 12^e eeuw ontgonnen de Norbertijnen (een kloosterorde uit het Noord-Friese Hallum) veen- en heidegebieden in deze omgeving. De turf werd met wagens naar Drachten getransporteerd en van daaruit via het water naar Hallum. In een beschrijving uit die periode was er sprake van een dorp of streek Bakkeveen. Na de Spaanse inval in 1582 tot halverwege de 17e eeuw was "Bakkeveen" niet veel méér dan de naam van een onbewoonde streek. Halverwege de 17e eeuw begonnen grootgrondbezitters in Friesland met het op grote schaal afgraven van veen. In 1658 kreeg grietman (=burgemeester) Douwe van Aylva het recht tot graven van een vaart naar Bakkeveen. Via deze vaart werd het veen drooggelegd en kon de turf worden afgevoerd. De familie Aylva, bouwden in 1668 een fraai buitenhuis (Blauhûs) langs de "Heeren Compagnons Slootswal", tegenover zijn turfgraverijen. Het Blauhûs is in 1838 afgebroken. In 1818 werd achter het Blauhûs het huidige huis De Slotplaats gebouwd, een boerderij die in 1920 verbouwd is tot de huidige vorm. Vlakbij kwamen langs de vaart de huisjes van de veenarbeiders te staan. Dit was het begin van het huidige Bakkeveen. Tot begin 20^e eeuw was de Vaart de transportroute bij uitstek. Turf en later hout werden afgevoerd,

toen het veen hier afgegraven was en steeds meer heidegrond omgeploegd werd tot cultuurgrond, ontstond er meer behoefte aan goede bemesting voor deze schrale zandgronden. En toen kwam de compost, in de volksmond “stratendrek” genoemd. Het kwam uit de grote dorpen en steden. Het bestond uit huisvuil, etensresten, as, tuinafval, enz. Maar ook terpaarde van afgegraven terpen uit Friesland werd per schuit aangevoerd. De vaart werd steeds verder doorgetrokken en uiteindelijk bij Veenhuizen gekoppeld aan het Drentse vaartensysteem. Er kwamen potschepen, dat waren varende winkels, die kwamen 1 of 2 keer per jaar met van alles en nog wat zoals huishoudelijke artikelen, textiel, pannen en dergelijke langs. In de loop van de tijd heeft het wegtransport alles overgenomen. Vaarten zijn gedempt, bruggen zijn verdwenen, een herinnering aan deze vergaande tijd is het beeld van de “Roepende Sluiswachter” in het huidige centrum van Bakkeveen.

41 Bakkeveen *Bakkefean*

Dit fietspad (richting knpp. 10 en knpp. 39) ligt langs de eeuwenoude Beakendyk die gemarkeerd wordt door een aantal zeer oude schilderachtige beuken. Het fietspad loopt dwars door het landgoed De Slotplaats, momenteel eigendom van de Vereniging Natuurmonumenten. De Beakendyk was één van de zeldzame verbindingen door het verraderlijke veengebied en is daardoor ook de oudste verbindingsweg geweest tussen Friesland en Drenthe. Het was een post- en handelsweg tussen Stavoren en Groningen-Delfzijl. Hier moest alles langs: kooplieden, hannekemaaiers (seizoenarbeiders), vreemde troepen, boeren, struikrovers enz.

Vanaf 1700 werden, door de Friese adel, hier productiebossen aangepland. De bebossing gebeurde op een bijzondere wijze. Het staat namelijk op zogenaamde rabatten: een stelsel van ontwateringgreppels met kunstmatige ophogingen waarop de bomen zijn gepland. De rabatten zullen niet meer onderhouden worden, hierdoor zullen de natuurlijke laagtes natter worden. Het overtollige water zal via deze laagtes naar het Koningsdiep stromen en het aanzien van het bos zal de komende jaren heel geleidelijk veranderen. Deze monotone bossen zullen geleidelijk omgevormd worden tot een meer gevarieerd en meer natuurlijk bos met een eigen specifieke flora en fauna. In de natuurlijke laagtes zal ruimte worden gemaakt voor de ontwikkeling van vochtige heide. De open plek in het bos, waar vroeger een boswachters woning heeft gestaan, wordt opengehouden, zodat reeën kunnen grazen en vlinders, reptielen en mensen zich kunnen opwarmen in de zon. Het Koningsdiep stroomt aan de rand van het bos. Vroeger meanderde dit stroompje door het landschap. Later is de beek rechtgetrokken, zodat het water snel weg kan stromen, maar in de toekomst mag het Koningsdiep weer gaan meanderen. Beakendyk dankt zijn naam van “dyk” aan het feit dat hij vroeger dwars door het beekdal van het Koningsdiep liep, ‘beaken’ betekent ‘baken’, omdat het een baken was voor de reizigers van en naar Drenthe en Groningen.

43 Wijnjeterp *Wynterp*

Wijnjeterp en Duurswoude zijn twee streekdorpen die in de late Middeleeuwen in elkaars verlengde op een zandrug zijn ontstaan. Ze zijn in 1974 tot het dorp Wijnjewoude samengevoegd, hoewel ze tot in de twintigste eeuw een nogal uiteenlopende ontwikkeling hebben doorgemaakt en een verschillend karakter hebben. In de atlas van Schotanus in 1718 is Wijnjeterp een buurt van een kerk en verspreide bebouwing. In het oosten, op de kruising van de Merkebuorren met de Mouneleane, lag een geconcentreerde buurt, de Molenbuurt waarvan toen de westelijke helft bij Wijnjeterp hoorde. Ten zuiden van de streek lagen uitgestrekte boekweitvelden die met een leidijk van de hoge venen werden afgeschermd.

Intussen was in het midden van de achttiende eeuw ten zuiden van het dorp de Opsterlandse Compagnonsvaart gegraven om het hoogveen te exploiteren. De vaart lag vrij dicht bij de agrarische streek en ten zuidwesten van het dorp werd het Wijnjeterpsterverlaat aangelegd. De sluis is een paar keer vernieuwd. Er staat een sluiswachterwoning bij die uit ongeveer 1880 dateert. De zaalkerk met een driezijdige sluiting en een houten geveltoren is in 1778 gebouwd op een verhoogd kerkhof en

verving toen een kerkje dat ruim een halve eeuw eerder was gebouwd. Naast de kerk staat een dubbele klokkenstoel met klokken uit 1948.

(uit: "419 x Friesland" van Peter Karstkarel)

45 Butewei

U bevindt zich iets ten zuiden van De Scharren (knooppunt 27), een heidegebied langs de beek het Oud-/ Koningsdiep. Het is een gebied met een zeer grote verscheidenheid aan vegetatie. Ook ten westen van dit knooppunt bevindt zich een heidegebied (volg de route naar knooppunt 25 en vervolgens naar knooppunt 69). Dit heidegebied heet De Lippenhuisterheide. Ook dit gebied grenst aan het Oud- / Koningsdiep. Hier kunt u luisteren naar het jodelen van een Wulp of de op miauwen lijkende roep van de Buizerd.

In zuidelijke richting, bij knooppunt 43, komt u bij de Opsterlandse Compagnonsvaart uit. Dit water is ooit gegraven voor het vervoer van turf en maakt nu deel uit van de recreatieve vaarroute: de Turfroute.

50 It Mandefjild

It Mandefjild is een uitgestrekt en gevarieerd natuurgebied in beheer bij It Fryske Gea, gelegen ten westen van dit knooppunt. Het omvat een variatie aan deelgebieden bijvoorbeeld de Bakkefeansterdunen. Een stuifzandgebied wat voor het grootste deel uit een kale vlakte bestaat, omzoomd door bos. De bomen zijn er deels spontaan gegroeid, deels aangeplant voor de productie van eikenhakhout. Er ligt een oude verdedigingswal, de Landweer, die de grens markeert met Drenthe. En er ligt een uitgestrekt heideterrein, de Heide fan Allardseach. Op deze heide is veel van het zand waar de wind vroeger vrij spel mee had, langzaam maar zeker door de begroeiing vastgelegd. Daar groeit nu veel struikheide. Het aanzien van het verder zo open heidelandschap krijgt een bijzondere dimensie doordat hier en daar vrijstaande berken en grove dennen groeien. Ze zijn niet alleen mooi, ze zijn ook van belang voor een vogel als de geelgors.

Waar zoveel verschillende soorten landschapstypen voorkomen, is een natuurgebied per definitie rijk aan verschillende planten en dieren. Er zijn vele soorten vogels te zien en opletten bezoekers zien misschien ook wel een hagedis of adder. Daarnaast heeft It Fryske Gea ook zelf de nodige dieren ingebracht. De heide wordt onderhouden door grazende Drentse heideschappen die aan de rand van het terrein een eigen kooi hebben gekregen om de nacht door te brengen. Deze boerderij is ook de uitvalsbasis voor de schapen als ze, begeleid door de scheper met zijn beide honden, in een kudde de heide overtrekken. De schapen krijgen bij het beheren van het gebied hulp van Exmoorpony's en Schotse Hooglanders.

51 Luxterhoek

Het dorp Luxwoude heeft nooit een kerk gehad en hoorde al in de 16^e eeuw kerkelijk bij Gersloot in de aangrenzende grietenij Aengwirden. Op de begraafplaats van Gersloot staat een klokkenstoel (ca 200 meter richting knooppunt 7). De klokkenstoel van Gersloot heeft een zadeldak. Het is omstreeks 1930 herbouwd van beton. De klokkenstoel dankt zijn ontstaan waarschijnlijk aan het feit dat bepaalde gebieden in Friesland te armoedig waren om een kerk te bouwen. In veel kleine dorpen, vooral op de armere zandgronden van Zuidoost Friesland, had men voldoende middelen voor de bouw van een eenvoudig kerkje, maar voor het bouwen van een toren waarin de luidklok moest worden opgehangen ontbrak vaak het geld. Bovendien moest rekening worden gehouden met de ondergrond: als de bodem zacht en veenachtig was kon de toren gaan verzakken. Een eenvoudige oplossing vond men door een torenachtig bouwsel te maken van eikenhouten stammen uit het bos. Zo ontstonden de eerste klokkenstoelen bij de kleine kerkjes. Klokkenstoelen worden soms wel de 'klokkentorens van de armen' genoemd omdat ze het meest voorkomen in minder welvarende streken, zoals het zuidoosten

en het zuidwesten van Friesland. In veel dorpen is de klokkenstoel eenzaam achtergebleven op de begraafplaats omdat de kerk wegens bouwvalligheid en geldgebrek werd gesloopt.

Ten oosten van dit knooppunt maakt de weg een scherpe bocht: de Luxterhoek. Deze weg is overigens al eeuwenoud. Van oudsher was het een binnendijk, waarbij het hoogveen ten zuiden van de dijk beschermd werd tegen het water van het laagveengebied aan de noordkant.

53 Luxwoude *Lúkswâld*

Luxwoude is een streekdorp dat zich pas laat vormde. Op de grietenijkaart van Schotanus uit het begin van de 18^e eeuw is het een streekje in de uiterst westelijke punt van Opsterland. Het heeft losse bebouwing langs de wegen en paden naar het noorden: de belangrijke weg door de venen richting Gersloot en Heerenveen en de iets oostelijker lopende Hooiweg naar de 'Luxter Tinie', dat zich veel later zou ontwikkelen tot de Tijnje.

Rond 1850 liggen ten noorden van het dorp onafzienbare plassen als gevolg van laagveenderij, waarbij alleen de twee genoemde wegen gespaard zijn. De plassen lopen tot voorbij de Tijnje, waar de verveningen in volle gang zijn. Door deze verveningen is het kleine dorp, met in het midden van de 18^e eeuw nog geen tien inwoners, sterk gegroeid. Aan het begin van de 19^e eeuw wonen er meer dan 300 mensen op de smalle stroken land aan weerszijden van de weg.

55 Langezwaag *Langsweagen*

Het dorp Langezwaag ligt in het westen van de gemeente Opsterland, op ± 7 kilometer verwijderd van Heerenveen. De naam Langezwaag houdt verband met de ligging van de gronden: langgerekte landerijen (zwagen) liepen vroeger van het riviertje de Oude Ee in het noorden tot voorbij de Schoterlandse Compagnonsvaart in het zuiden. De lange zwagen vinden we nu nog terug in de dorpsvlag en wapen, gesymboliseerd door groene banen en een klaver in het wapen.

Vanaf ± 1550 werd door de Heeren Compagnon vanuit Heerenveen begonnen met het afgraven van het hoogveen en werd de Schoterlandse Compagnonvaart met zijn vele zijtakken gegraven, om de turf naar Holland te transporteren. De hoofdweg liep oost-west, van Heerenveen via Luxwoude en Langezwaag naar Gorredijk. Deze Hegedyk was tevens de waterkering naar beide zijden. Ten noorden van deze Hegedyk ontstonden na de vervening grote waterplassen. Door de aanleg van polderdijken werden de drooggemaakte polders geschikt gemaakt voor bouw- en weilanden. Een tweede verbindingsweg was het wat hoger gelegen 'Bovenpad' vanaf Zestienroeden tot voorbij Bontebok waaraan een veertigtal boerderijen moeten hebben gestaan.

De in 1902 opgerichte zuivelfabriek verloor na de concentratie in de jaren '60 en '70 haar functie en werd gesloten. Het gebouw wordt nu bewoond en herbergt bedrijvigheid. Voor de afvoer van de geproduceerde kaas werd gebruik gemaakt van de tram. In 1880 werd de NTM (Nederlandse Tramweg Maatschappij) opgericht en vanaf toen kreeg Friesland een net van tramlijnen. Tot 1948 reed er ook een tram door Langezwaag. De PKN-kerk in Langezwaag is gewijd aan St. Mattheus. Oorspronkelijk hingen er twee klokken in een klokkenstoel, maar na de nieuwbouw van de kerk in 1782 zijn de klokken in de kerktoren opgehangen. Naast de kerk staat de consistorie met een fraaie trapgevel.

57 Jonkerslân *Jonkersland*

Vanaf 1989 is dit het zestiende dorp in de gemeente Opsterland. Jonkerslân vormt samen met Langezwaag en Luxwoude de zuidwesthoek en is op Olterterp na, het dorp met het kleinste aantal inwoners van de gemeente Opsterland (in 2007). Abe Brouwer schreef in zijn toneelstuk "Boerebuter" over de ligging van het dorp: "Jonkerslân ligt tussen Kortezwaag en Langezwaag". Maar eigenlijk was het een stukje van Kortezwaag en Langezwaag. We schrijven 'was' want Kortezwaag behoort nu tot Gorredijk.

Jonkerslân heeft zijn naam te danken aan het feit dat in de 16^e eeuw jonker Pieter van Dekema in Kortezwaag stukken land met veel hoogveen aankocht. Hij bouwde daar een hofstede en liet de Jonkersvaart graven, om de turf naar het noorden te vervoeren en zo naar groter water. Deze Jonkersvaart loopt ongeveer zuid-noord met een dwarsvaart naar het oosten. Deze vaart is nu helaas niet meer bevaarbaar door de vele dammen en versmallingen. Ten westen hiervan was men ook met vervening bezig. Daar werd ook een vaart gegraven van zuid naar noord, de "Nijesleat". Deze had ook een dwarsvaart naar het oosten, de "Nieuwsloterdwarsvaart" nu de "Nijesleat". Hier was Kortezwaag met Langezwaag verbonden door een voetpad met vlondertjes. Alle indertijd gegraven vaarten dienden als ontsluitingsroute voor de verschillende verveningsgebieden.

Er is in Jonkerslân geen kerk gesticht, de agrarische gemeenschap bleef in Langezwaag kerken. Wel kwam er in Jonkerslân een openbare lagere school. Ten zuiden van Jonkerslân hoort de buurtschap met de merkwaardige naam Sing Sang nu bij dit dorp.

59 Kortezwaag

Fietst u richting knooppunt 89, dan komt u na 800 meter langs de begraafplaats van de joodse gemeente Gorredijk in Kortezwaag. De eerste joden vestigden zich in de tweede helft van de achttiende eeuw in Gorredijk, waar geen economische beperkingen voor joden waren. Rond 1800 was het aantal joden groot genoeg om een gemeente te organiseren. In 1804 werd een begraafplaats gekocht in Kortezwaag, ter vervanging van de begraafplaats in Noordwolde. In 1807 werd aan de Langewal een kleine synagoge ingewijd, die tien jaar later uitgebreid werd met een school en een onderwijzerswoning.

Al voor de Tweede Wereldoorlog was de joodse gemeenschap in en rond Gorredijk zo klein geworden, dat er slechts nog onregelmatig godsdienstoefeningen gehouden konden worden. Vanaf september 1942 werden de meeste joodse inwoners van Gorredijk en omgeving gedeporteerd en vervolgens in de concentratiekampen vermoord. Slechts enkelen waren ondergedoken. In de omgeving hebben tijdens de bezetting nog enkele tientallen joden uit andere plaatsen ondergedoken gezeten.

De joodse gemeente Gorredijk werd in 1948 opgeheven en bij die van Leeuwarden gevoegd. De synagoge, die de oorlogsjaren doorstaan had, werd in 1953 wegens de bouwvallige staat afgebroken. De gemeente Opsterland, waartoe Gorredijk behoort, zorgt voor het onderhoud van de joodse begraafplaats aan de Dwarsfeart. U kunt de begraafplaats bezichtigen. De sleutel van het hek is op te halen bij Dwarsfeart 21.

63 Gorredijk *De Gordyk*

Gorredijk is gelegen op de grens van de Friese Wouden en het lage midden van Friesland en was van oorsprong een handels- en veenkoloniale plaats. Het centrum van Gorredijk wordt gekenmerkt door de Opsterlandse Compagnonsvaart die er dwars doorheen loopt. Het regionale centrum Gorredijk is de grootste kern van de gemeente Opsterland en heeft een verzorgende functie voor een groot gebied. Tevens is Gorredijk met een groot scala aan bedrijvigheid een belangrijke 'werkgever' voor de regio. Gorredijk heeft een groot en mooi winkelcentrum. Er zijn diverse eetgelegenheden, gezellige kroegjes en snackbars. Grootschalige winkels zoals bouwmarkten en tuincentra zijn gehuisvest op bedrijventerreinen.

In het begin van de 17^e eeuw werd een begin gemaakt met de ontginning van het Gorreveen. Voor het vervoer van turf was een vaart nodig. In de jaren 1630-1830 is daarom de Opsterlandse Compagnonsvaart gegraven. Het doorgraven van de Hegedyk omstreeks 1631 wordt beschouwd als 'beginpunt' van de veenkolonie Gordyk. Er stond al een huis bij de 'Hooge wech', maar vanaf dit moment kwamen er al spoedig meerdere huizen te staan. Over het gat in de Hegedyk kwam een hooghout (houten loopbrug), waar de turfscheepjes met gestreken mast onderdoor konden varen.

In 1633 is sprake van: "Seeckere huijs, seuen roede lang en twee voet breed, staende te corteswagen bij de hoogewech en de Heerensloot". Dit was het begin van Gorredijk!

In het streekmuseum Opsterlân in Gorredijk vindt u meer informatie over de geschiedenis van Gorredijk en de omgeving.

65 Vosseburen

Lippenhuizen is een streekdorp dat al in de Middeleeuwen is ontstaan – met toen de naam Kobunderhuzen – op een zandrug die van Gorredijk naar Hemrik en verder loopt. De nederzetting lag tussen de heide in het noorden en de venen in het zuiden. De kaart van Schotanus (begin van de 18de eeuw) laat de buurt van Lippenhuizen als gesloten bebouwing zien. Er lagen ten zuiden van het dorp ‘boekweiten ackers’ en verder venen. Ten noorden lag na een strookje cultuurland verder heide.

Twintig jaar later werd de Opsterlandse Compagnonsvaart gegraven waarop de turfwinning begon. Een herinnering is het verlaat bij Vosseburen, de tweede sluis in de vaart die in 1736 werd aangelegd. De sluis is in 1858 in steen vernieuwd, wat in 1902 nogmaals gebeurde. Met de uit omstreeks 1880 daterende sluiswachterwoning vormt het een fraai ensemble.

De huidige kerk staat aan De Buorren en is het resultaat van de herbouw in 1860 van de in 1743 op een verhoogd kerkhof gebouwde kerk. De 17^e eeuwse preekstoel dateert uit de oude kerk. De kerk heeft een driezijdige koorsluiting en een houten, met leien beklede geveltoren met naaldspits. Ten noordwesten van het dorp staat aan de verbindingsweg met Beetsterzwaag, de Sweachsterwei, een uit omstreeks 1860 daterend tolhuis. Aan de oostzijde van De Buorren vormt de uit 1932 daterende watertoren het hoogtepunt van het dorp, een flink, in expressionistische stijl gebouwd, bouwwerk.

67 Terwispel

Terwispel behoort tot de oudere nederzettingen van de gemeente Opsterland en heeft van oorsprong een agrarisch karakter. Het dorp ligt op de grens tussen twee landschapstypen. Ten westen van het dorp ligt het open landschap en ten oosten het coulisselandschap. Het dorp is een mengvorm van een wegdorp en een waterstreekdorp. De weg "De Streek" en het water "De Nieuwe Vaart" vormen een kruising waarlangs het dorp zich heeft ontwikkeld. Rond 1852 werd de Nieuwe Vaart (Turfroute) gegraven. Deze vaart snijdt het dorp in twee helften. De brug die beide dorpsdelen met elkaar verbindt wordt dan ook de Spaltenbrêge genoemd.

Terwispel was een aantal eeuwen geleden een groot dorp wat uitgestrektheid betreft. Ook werd het samen met Beets genoemd als hooischuur van Opsterland, een vruchtbaar dorp dus. De huidige Bûtewei heette in 1664 dan ook de Wispeler Hooywech. Terwispel ontwikkelde zich in de 19^e eeuw snel door de lage vervening. Het aantal inwoners steeg door die vervening van 519 in 1815 naar 2401 in 1895. De latere daling van het inwonertal is mede een gevolg van de afscheiding van Tijnje na 1900. In 2007 schommelt het aantal inwoners rond de 1000.

De fabriek die op dit kruispunt aanwezig is, was de coöperatieve zuivelfabriek De Volharding. Aanvoer van de melk ging over de weg maar ook over het water de Nieuwe Vaart. De fabriek, nu een verffabriek, was in werking als zuivelfabriek van januari 1898 tot 1970.

69 Lippenhuisterheide

Iets ten noorden van dit knooppunt ligt de Lippenhuisterheide. Grote stukken van het gebied zijn begroeid met Gewone dopheide, een soort die van natte omstandigheden houdt. Struikheide, dat op veel droge plaatsen groeit, neemt een veel minder dominante plaats in. Op drogere plaatsen groeien Kraaiheide en Stekelbrem. Op lagere plekken en bij vennetjes groeit veenmos, met daartussen Eenarig wollegras, Ronde zonnedauw en Moeraswolfsklauw. Ook de Klokjesgentiaan is hier en daar te vinden. De natte heide met vennetjes vormt een ideale leefomgeving voor de Gewone pad, Groene kikker, Heikikker, Bruine kikker, Ringslang en Adder. Op de drogere plekjes is de Levendbarende hagedis aan te treffen. Langs het fietspad staan soorten die profiteren van de kalk uit de schelpen op het fietspad, zoals Rondbladig wintergroen en Stijve ogentroost. In noordelijke richting wordt het heideveld

begrensd door de open graslanden langs de Boorn. Aan de overkant van het dal van de Boorn ziet men de donkere rand van het Wallebosch onder Beetsterzwaag, en ook in westelijke en oostelijke richting doemen bossen op als men op een open plek in de begroeiing langs de Ald Hearrewei de blik over de heide laat gaan.

De Lippenhuisterheide kent haar eigen vogelbevolking. De 'Corhoenderen' waarover Winsemius schreef zijn helaas lang verdwenen, maar gelukkig jodelt de Wulp er nog en is de op miauwen lijkende roep van de Buizerd er een groot deel van het jaar te horen.

76 Tijnje *De Tynje*

Tijnje is een dorp dat is ontstaan uit de vervenerij. Het is een relatief jong dorp, maar sinds 1910 wel een zelfstandig dorp. Daarvoor was het Tijnje onder Terwispel, Luxwoude en Nij Beets. Aan de bebouwing en de gebouwen kunt u ook zien dat het een jong dorp is. De mooie natuur rondom het dorp bestaat onder andere uit vele polders, ontstaan door de vervening. Hierdoor is het geen goede landbouwgrond en zijn de meeste boeren dan ook verdwenen.

Het droogmalen en het in cultuur brengen van de landerijen is een moeizaam proces geweest dat in de 20^e eeuw pas echt tot resultaten leidde. Het dorp bezit geen monumentale panden. Wel is de kerk bijzonder, het was de eerste beton kerk in Nederland. De gereformeerde kerk aan de Rolbrêgedyk is in 1921 tot stand gekomen, een merkwaardig en zeldzaam bouwwerk dat geheel van gewapend beton is opgetrokken. Al in 1890 is er een hervormde kerk in het buurtschap gebouwd. Het was een uiterst eenvoudige zaalkerk met een rechte sluiting en een grauw gepleisterde voorgevel.

Ten oosten van de Breewei is in 1894 een algemene begraafplaats aangelegd. Het gebied heeft een vijver bij de ingang, fraaie beplantingen en een klokkenstoel met een helmdak waarin een klok uit 1952 hangt. Er is in 1915 aan de Warrewei een Coöperatieve zuivelfabriek gesticht die met directeurswoning een late vernieuwingsstijl vertoont.

80 Ulesprong.

U bent nu in de buurtschap Ulesprong, dat haar naam dankt aan het bijeenkomen van waterwegen, destijds genoemd de ulen, waardoor de naam Ulesprong ontstond. Na het aanleggen van dijken en droogmalen werd in 1895 de buurtschap officieel droog verklaard. Al snel daarna, in 1897 werd het plaatselijk belang opgericht, maar in 1885 was er zelfs al een ijsclub voordat de hele buurt droog viel. Deze nog zeer actieve ijsclub geniet landelijke bekendheid door als eerste een kortebaanschaatswedstrijd en schaatstochten te organiseren. Deze z.g. Deelentocht gaat door een zeer uniek natuurgebied van vervening.

In het jaar 1954 veranderde er heel veel in Ulesprong. De waterweg Het Langerak werd gedeeltelijk gedempt en de Van Teijensluis, destijds gelegen voor de toenmalige sluiswachterwoning, café en boerderij, werd gesloten. De middenstand bestond ooit uit drie kruidenierswinkeltjes, een slachterij, een scheepswerf en twee cafés. Zo'n 22 boerderijtjes waren in gebruik, waarin soms enkele koeien en geiten werden gehouden. Met aanvulling uit andere bezigheden zoals turf maken, een winkeltje, melkrijden e.d. werd in het onderhoud voorzien. De agrarische sector is, op enkele hobbyboeren na, verdwenen en de nog aanwezige boerderijtjes hebben bijna allemaal een woonbestemming gekregen. In 1903 werd besloten een school te stichten op nr. 18, waarin een jaar later aan 111 leerlingen onderwijs werd gegeven. Na het stoppen van de vervening liep het leerlingenaantal gestaag terug tot maar 38 leerlingen en moest de school in 1969 sluiten. Markant is de molen zonder wiken, gebouwd in 1856. Al in 1875 had de molen geen functie meer door opkomst van de stoomgemalen en werden de wiken verwijderd. De molen wordt nog steeds als woonhuis gebruikt. Bij de molen was tot de sluiting van de school een overzet. Nu is er weer een pont in gebruik zonder veerman voor recreatief gebruik.

82 Nije Feart

Bij het afgraven van het veen zijn in onder andere Zuidoost Friesland meerdere vaarten gegraven om de turf (gedroogd veen) per schip naar de plaats van bestemming te kunnen vervoeren. Na verloop van tijd werden de vaarten steeds minder vaak gebruikt en ook (deels) gedempt. Stichting De Nije Kompanjons heeft zich ingezet voor de instandhouding en het opnieuw bevaarbaar maken van de vaarten in Zuidoost Friesland. Deze vaarten maken nu deel uit van de Turfroute. De Turfroute is een recreatieve vaarroute door Zuidoost Friesland, het westelijk deel van Drenthe en de kop van Overijssel. De route slingert door mooie natuurgebieden en langs authentieke dorpen. De Nije Feart (Nieuwe Vaart) vormt de verbinding tussen Aldeboarn en Gorredijk. De vaart is omstreeks 1850 gegraven en maakt ook deel uit van de Turfroute.

84 Terwispel

Het Alddjip (Oud- of Koningsdiep), aan de overzijde van de Nieuwe Vaart die u voor u ziet, had enkele zijstroompjes. Een van deze stroompjes, De Wispel, heeft aan Terwispel zijn naam gegeven. Het dorp komt in 1315 voor als Wispolia.

De leeftijd van Terwispel als nederzetting is niet met zekerheid vast te stellen. Wel is duidelijk dat er rond het dorp al in 750 na Christus mogelijk een bloeiende handel plaatsvond. Dat is op te maken uit de vondst van 161 zilveren munten die rond 750 in de grond terecht zijn gekomen: een paar zilveren ringen en een stukje platgeslagen zilver. De zilveren kleinoden werden in 1863 bij het vervenen tussen deze plek en Tijnje in de bonkaarde aangetroffen (bonkaarde is de bovenlaag op het veen, die verwijderd moet worden voordat er kan worden begonnen met het verwerken van het veen tot turf).

Als u in noordwestelijke richting gaat, dan gaat u door een geheel verveend gebied. Aan de overkant van de vaart ligt de polder De Dulf. Percelen hier hebben door het inklinken en afgraven van het veen een iets holle ligging. Daardoor blijft er lang water op het land staan. Dit is de belangrijkste reden voor de vogelrijkdom in dit gebied. Gaat u in zuidoostelijke richting, over het fietspad langs de vaart naar het dorp Terwispel, dan ziet u aan uw linkerkant (overkant vaart) het natuurgebied Van Oordt's Mersken. Dit gebied maakt deel uit van het beekdal Koningsdiep/Alddjip. In zuidwestelijke richting, voorbij Terwispel, komt u door het gebied waar het vroegere stroompje De Wispel was. Aan uw linkerkant ligt dan het natuurgebied de Alde Ie. Dit gebied staat bekend om de vele libellen die er voorkomen.

86 Oud Beets

Oud Beets, of gewoon Beets, is het oudste dorp van Opsterland en gelegen aan het begin van de noordelijk zandrug in Opsterland. De naam betekent 'beek', die verwijst naar de beek die onder de naam Ouddiep of Koningsdiep langs de zuidgrens van het dorpsgebied stroomt. Dit dorpsgebied werd reeds in de Middeleeuwen beschermd door dijken, die de landerijen tegen overstromingen van het Ouddiep moesten beschermen.

De verkaveling in stroken liep van noordoost naar zuidwest. Op het fietspad over It Mear is dit duidelijk te zien. De verkaveling van het ten noorden gelegen dorp Boornbergum, loopt vanaf It Mear in noordwestelijke richting en staat haaks op de verkaveling van Beets. Op het westelijke puntje van de zandrug, een hoge kop in het landschap, werd in de Middeleeuwen een kerk gebouwd. Deze middeleeuwse kerk, waarbij op het kerkhof enkele zeer oude rode zandstenen sarcofagen werden gevonden (nu in het Fries Museum), werd in 1889 vervangen door een neorenaissance kerk. Het was een prestigeobject van de adel in Beetsterzwaag, dat tevens moest dienen als kerk voor het opkomende Nij Beets. Maar dit nieuwe dorp lag te ver van deze kerk af. In 1984 werd de fraaie kerk, die nauwelijks gebruikt is en een prachtige toren had, afgebroken. Aan de noordkant van de kerk ligt de

grafkelder van de Baronnen Van Lynden en aan de zuidkant ligt de grafplaats van de familie Lycklama à Nijeholt. Op één van de graven staat een marmeren engel.

90 Beetsterzwaag *Beetstersweach*

Beetsterzwaag ligt op de noordelijke zandrug in de gemeente Opsterland. Tussen de zuidelijke en noordelijke zandrug stroomt het Koningsdiep, in de volksmond Ouddiep genaamd. Dit riviertje voerde vanouds het veenwater af dat van de hoogveengebieden in Oost-Opsterland kwam. De Zandlaan (gaat over in de Ald Hearrewei) is de middeleeuwse verbinding van Beetsterzwaag en Lippenhuizen en voert door de Liphústerheide (Lippenhuisterheide). De vroegere bouwlanden en heidevelden, die achter de lintbebouwing van het dorp lagen, zijn in de 19^e en begin 20^e eeuw bebost door de adel, die praktisch alle land in Beetsterzwaag en omgeving in handen had.

Beetsterzwaag is reeds vanaf de Middeleeuwen de hoofdplaats van de gemeente Opsterland. Hier stond het Rechtshuis, waar de grietman (bestuurder en rechter) rechtsprak. In 1616 bouwde grietman Martinus Fockens aan de westkant van het dorp Fockens State. De Hoofdstraat van Beetsterzwaag wordt gedomineerd door een aantal grote herenhuizen, zoals onder andere Lyndenstein, het Eysingahus, het Lycklamahus, het Andreahus, Bordena en iets buiten het dorp aan de oostzijde, Harinxma State en Lauswolt. Bij deze huizen liggen prachtige tuinen: parken aangelegd in Engelse landschapsstijl.

Achter de bebouwing aan de noordzijde ligt het middeleeuwse Kerkepad Oost, dat de verbinding vormt met de kerk van Olterterp. Dit was vroeger de belangrijkste weg. Op het kruispunt van Kerkepad Oost en Kerkepad West ligt de dorpskerk van Beetsterzwaag, verscholen achter de bebouwing van de Hoofdstraat. Dit gebouw is in 1803/1804 gebouwd ter vervanging van een middeleeuwse kerk, waar al in 1315 melding van wordt gemaakt.

92 Olterterp

Olterterp ligt temidden van bossen en weiden. In de 18^e eeuw lagen ten noorden, oosten en zuiden van het dorp uitgestrekte heidevelden, waar de herder zijn schapen hoedde. De Familie Van Boelens slaagde erin om in anderhalve eeuw tijd, alle boerderijen van het dorp in handen te krijgen door huwelijk, erfenis of aankoop. Ambrosius Ayso van Boelens liet in 1793 tussen de Van Harinxmaweg en de Achterweg een slot bouwen dat hij liet omringen met een park in Engelse landschapsstijl. Het park strekte zich aan de overkant van de weg uit met bos- en waterpartijen. Hij liet ook het grootste deel van de heide bebossen met grove den, terwijl de paden omzoomd werden met eiken en beuken. Prachtige lanen, fiets- en wandelpaden slingeren zich door het bos. Het buiten, Slot Boelens, werd in 1906 vervangen door een nieuw landhuis dat huize Olterterp werd genoemd. It Fryske Gea (vereniging voor natuurbescherming in Fryslân) heeft er nu haar hoofdkantoor gevestigd.

De dorpskerk van Olterterp dateert uit 1415 en is gebouwd van kloostermoppen. Bijzonder zijn de trapgevels. Het is de enige kerk in Friesland met trapgevels. Aanvankelijk was de kerk torenloos, maar in 1744 is tegen de westelijke gevel een spitse toren gebouwd, die blijkens de gevelsteen is geschonken door het echtpaar Van Boelens – Lycklama à Nijeholt. In de kerk bevinden zich vijf rouwborden van deze families en een aantal fraaie grafzerken.

98 De Knipe

U staat hier op de grens van Heerenveen en Opsterland. Ten westen van u staat het Internationaal Bedrijven Terrein van Heerenveen. Het terrein is ruim 150 ha. groot en biedt ruime mogelijkheden voor vestiging van diverse soorten van bedrijvigheid. Kijkt u naar het oosten dan ziet u nog het echte landelijke gebied. De Nije Leane komt uit in Luxwoude, richting knooppunt 53. De komst van de A7

zou in eerste instantie een einde maken aan deze verbinding, maar door grote inspanning van de lokale bevolking is er een tunnel gegraven onder de snelweg.

Fietst u in deze richting dan komt u langs buurtschap Grootwijngaarden. Men dacht eerst dat De Wijngaarden vroeger een uithof was van het klooster te Haskerdijken. De monniken zouden hier een wijngaard hebben gehad. Ze bedreven tevens de tuinderij en de veenderij. Later vond men het meer waarschijnlijk dat de naam is afgeleid van de naam van een vervenersfamilie, die hier verschillende bezittingen had.

De naam Zestienroeden (weg in zuid/noordelijke richting naar Tjalleberd) komt reeds voor op de kaart van Schotanus/Halma van 1718, onder de naam "De Sesthien Roeden". Op de kaart van Schotanus van 1687 komt de Zestienroedenvaart voor, als liggend op de grens van Opsterland en Aengwirden. De naam is vermoedelijk in de eerste tijd van het ontstaan van de Van Dekema-Cuyck- en Foeys-veencompagnie ontstaan, dus in de tweede helft van de 16^e eeuw.

Bron: <http://www.stichtingdbf.nl/>